видавництво Генеза

О.В. Гайдамака

Мистецтво

ЕЛЕКТРОННИЙ ДОДАТОК 8

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

– зміст підручника

– збільшити зображення

– передивитися відео

– наші досягнення

І розділ

Стилі та напрями мистецтва стародавніх епох і цивілізацій:
античний, візантійський, романський, готика, Ренесанс

Тема 1 Мистецтво античності

§ 1–2. ГАРМОНІЯ ТА ДОСКОНАЛІСТЬ ЕЛЛАДИ

Що таке Давня Греція? Це – «грецьке диво», період, коли народилася й розцвіла гігантська духовна культура, яка не «постаріла» навіть через тисячоліття. Грецію недаремно називають колискою європейської цивілізації – адже саме там закладено підвалини більшості наукових дисциплін: філософії, філології, медицини, природознавства.Грецькі література, музика, театр – найдавніші в Європі.

Давньогрецьке мистецтво базувалося на міфологічній основі і було тісно пов'язане з пантеоном богів Олімпу.

Пригадайте відомі вам міфи Давньої Греції. Якими в них представлені боги і люди?

Афінський акрополь

В основі всього давньогрецького мистецтва лежить образ прекрасної Людини. Своїх богів греки також уявляли в образі людей, але сильніших і величніших, ніж прості смертні. Людяність є характерною і для грецької архітектури. Греки не намагалися будувати свої храми грандіозними, величезними. Вони прагнули, щоб їхні будівлі були співмірні з людиною, щоб вона поряд зі спорудами почувалася значущою і сильною. Грецький храм розумівся як домівка бога, але він був передусім громадською спорудою, яка втілювала велич і красу вільного громадянина. А бог був заступником громади. Для архітектурних споруд Давньої Греції характерні збалансованість композицій та рівновага їхніх частин. Найдавніші храми будували на кам'яній платформі, але стіни складали з необпаленої цегли й оздоблювали дерев'яними колонами. Пізніше стіни почали обличковувати розфарбованими плитками з теракоти (обпаленої глини). Згодом як будівельний матеріал використовували вапняк і, нарешті, мармур. Храми ставили на високих уступчастих платформах, так званих стилобатах. Оформленню екстер'єру храму надавали великого значення: *фронтони*, *фризи* та інші пласкі поверхні будівель багато оздоблювали рельєфами, верхні частини споруд розфарбовували в червоний та синій кольори; широко використовували позолоту. Колони були не тільки конструктивними складовими храму, а, залежно від **ордеру**, створювали відповідне емоційне враження від споруди, впливали на загальний характер архітектурного образу: строгий, вишуканий тощо.

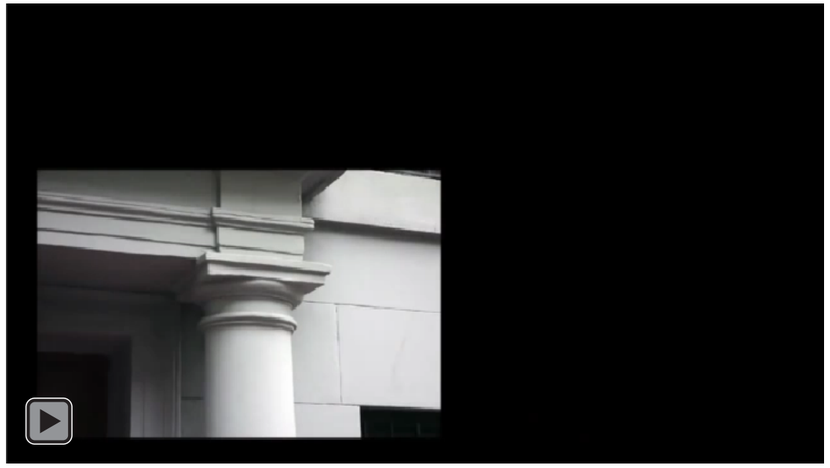

Довідка

Ордер (від лат. *ordo* — стрій, порядок) – один з видів архітектурної композиції, що складається з вертикальних (колона, пілястри) і горизонтальних (антаблемент) елементів. Колони широко застосовувалися в архітектурі давніх цивілізацій, та лише в Давній Греції було вперше вироблено сувору систему, засновану на пропорційному співвідношенні всіх частин будівлі. У давньогрецькій архітектурі склалися три класичних ордери, які продовжують застосовуватися й понині: **доричний, іонічний** і **коринфський**.

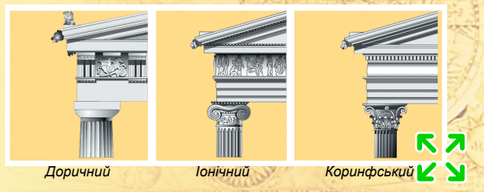

Доричний *Іонічний* *Коринфський*

Поцікавтеся архітектурними пам'ятками вашої місцевості, де застосовано ордер. Визначте, колони якого саме ордеру прикрашають ці споруди.

Фрагмент рельєфу Пергамського вівтаря

Для грецької архітектури характерним є тісний зв'язок зі скульптурою. Фризи храмів прикрашали рельєфами, рельєфи та статуї розміщували також на фронтонах будівель. Навіть колони були іноді у вигляді скульптурних зображень: чоловічі фігури – атланти, жіночі – каріатиди. В Афінах, до прикладу, було дуже багато статуй. Про це відомий філософ Плутарх казав: *«У місті більше статуй, ніж живих людей»*. Статуї стояли в храмах, на площах, на березі моря. Сюжети для скульптурних композицій брали з міфів. Уже в перших скульптурних зображеннях греки прагнули передати красу людського тіла, атлетично сильного,

Портик Каріатид, Ерехтейон, Афінський акрополь (фрагмент)

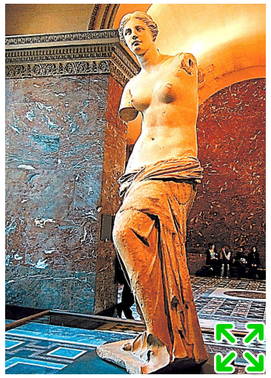

Агесандр. Афродіта (Венера Милосська)

Агесандр, Полідор, Афінодор. Лаокоон та його сини

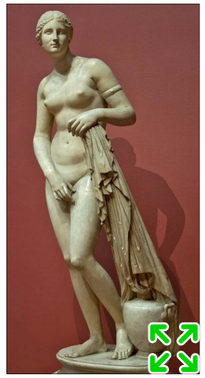

Пракситель. Афродіта Книдська

пропорційно складеного. Давньогрецькі скульптори досить тривалий час ішли до зображення довершеної й красивої постаті людини в русі (довго статуї передавали статичність, застиглість, нерухомість). Великі скульптори Мирон, Поліклет, Фідій, Скопас, Лісіпп, Пракситель досягли вершин щодо передачі у своїх творах усього багатства й розмаїття довершеності людського тіла. На жаль, давньогрецька скульптура дійшла до нас переважно в уламках, хоча багато статуй збереглися в римських копіях.

Лекіф

Розгляньте ілюстрації. Спробуйте відтворити положення тіла обраної скульптури (поворот голови, плечей, положення рук і ніг). У який зі скульптур яскраво виражено динаміку? Запропонуйте свою реконструкцію рук статуї «Венера Милосська». Поміркуйте над еталоном краси людини у давніх греків. Порівняйте давні й сучасні еталони чоловічої та жіночої краси. Обговоріть це з однокласниками.

Поряд зі скульптурою високого розвитку в Давній Греції досяг **живопис**, представлений фресками, мозаїками, який зберігся тільки фрагментарно. Але *фрески* та картини, що малювали на дерев'яних дошках, не збереглися, і про них ми знаємо лише з розповідей давніх письменників. Про рівень майстерності художників свідчать силуетні зображення на глиняних вазах або мозаїках.

Кратер

Амфора

Дізнайтеся, які сюжети відтворювали в розписах. Схарактеризуйте орнаменти. Поцікавтеся різновидами форм давньогрецьких посудин. Чи трапляються подібні форми в нашому побуті?

Перлина

Міста античного світу зазвичай розташовувалися біля високої скелі, на ній же зводилася цитадель, що мала назву «акрополь». Головний храм афінського акрополя – ***Парфенон*** (архітектори Іктин і Каллікрат). Із чотирьох боків його оточують колонади. Враження стрункості й легкості колон складається завдяки їх особливій конструкції – вони трохи звужуються догори, а з верху до низу покриті поздовжніми жолобками (*канелюрами*), від чого храм здається ще вищим і стрункішим. У скульптурному оформленні Парфенона, яке було покликане прославити величну богиню Афіну і її місто – Афіни, брали участь найвідоміші майстри під керівництвом Фідія. Йому належить загальна композиція і розробка всього скульптурного декору, частину якого він виконав сам. Організатором будівництва був Перікл – найзнаніший державний діяч Афін. На фронтонах храму «зібралися» боги Греції: всемогутній громовержець Зевс, грізний володар морів Посейдон, мудра войовниця Афіна, крилата Ніка. Тема східного фронтону – народження улюбленої дочки Зевса. На західному фронтоні майстер зобразив сцену суперечки Афіни з Посейдоном за панування над Аттикою. Завершував скульптурний декор Парфенона фриз, на якому було представлено урочисту процесію під час свята на честь народження богині Афіни – Великих Панафіней. На ньому понад 500 зображень юнаків, дівчат, старців, піших і кінних, жодне з яких не повторювало інше, рухи людей і тварин передано дуже майстерно. Вони «рухаються» по двох довгих фризах і об'єднуються на східному фасаді, де зображено урочисту церемонію вручення жерцю вбрання, яке виткали для богині афінські дівчата.

Визначте особливі риси давньогрецької архітектури і скульптури.

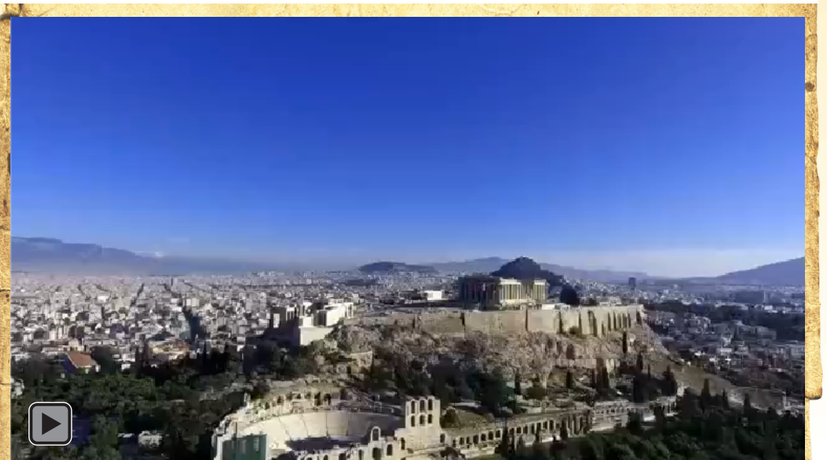

Скульптурна композиція східного фронтону. Реконструкція

Фриз (фрагменти)

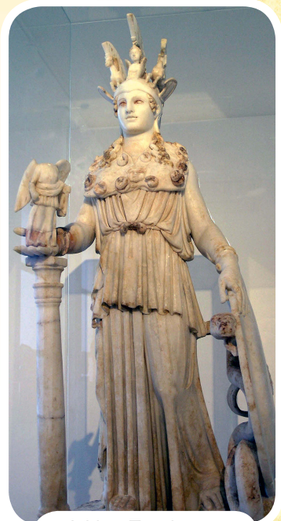

Афіна Парфенос. Реконструкція

Нешвілльський Парфенон

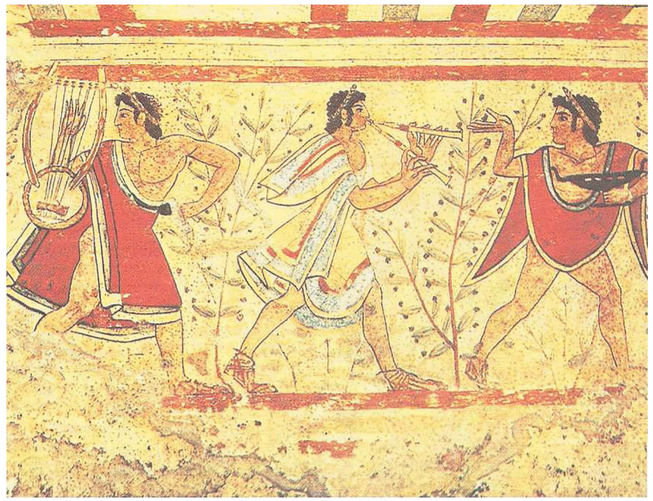

Фрески із зображеннями музикантів (фрагменти)

Музика в Давній Греції посідала особливе місце в житті людей. Вона звучала і на театральних виставах, де декламація змінювалася співом хору, і під час народних свят, і в повсякденні. Як відомо з давніх джерел, музика греків була одноголосою, ноти позначали буквами. Грецькі поети не декламували свої вірші, а співали їх. Танці греків супроводжувалися грою на авлосі – духовому інструменті. Існувала у греків і самостійна інструментальна музика. Але, на жаль, до нашого часу дійшло лише кілька уривків давніх пісень та гімнів.

Що вам відомо про Аполлона, бога натхнення і покровителя мистецтв, та муз – покровительок талантів, мистецтв і наук? Які музичні інструменти давніх греків представлені на ілюстраціях? До яких видів мистецтва належать подані зображення?

Аполлон з лірою

Терпсіхора, муза танцю

Мельпомена, муза трагедії

Талія, муза комедії

Музиці надавалося державне значення. Для вільних громадян грецьких полісів навчання музичного мистецтва, його теорії, естетики, прийомів виконання на музичному інструменті було обов'язковою складовою громадянського виховання та освіти.

Один раз на п'ять років у середині літа в Афінах відбувалося всенародне свято – Великі Панафінеї. У ньому брали участь не тільки громадяни Афінської держави, а й безліч гостей. Святкове дійство складалося з урочистої процесії (помпи), гекатомби (ритуалу жертвопринесення зі 100 голів худоби) і спільної трапези, спортивних, кінних та музичних змагань. В останніх змагалися між собою співаки-солісти, хори, інструменталісти, автори віршів і пісень.

Дослідіть у вільний час, які мистецькі змагання відбувалися в Афінах, Дельфах, Спарті та інших полісах Давньої Греції. Яке значення надавалося музиці в давній Спарті?

Зображення музикантів у вазописі

З Давньої Греції прийшов до нас жанр *гімну* – пісні-благання, зверненої до богів. Для гімнів того часу була характерна тричастинна форма: заклик до божества, міф про нього, молитва з проханням про допомогу.

У героїчний період грецької історії найбільшою любов'ю, визнанням і повагою користувалося мистецтво мандрівних співаків – аедів, рапсодів і кіфаредів. Вони оспівували подвиги героїв на славу рідної землі. Це були перші відомі нам грецькі музиканти-професіонали, справді народні поети і співаки.

Музика в Давній Греції була переважно вокальною. Основне призначення інструментів полягало в супроводі співу. Улюбленими інструментами греків були струнні щипкові: формінга, ліра та кіфара. Серед духових були поширені сиринга (флейта грецького божества Пана) і авлос (інструмент, подібний до гобоя). Простий і подвійний авлос застосовувалися переважно в театральній музиці, для супроводу танців та гімнастичних змагань.

Зображення музиканта на посуді

Як іменували мандрівних музикантів в Україні? Пригадайте відомі вам гімни.

Давньогрецькі театральні маски

Театр у Давній Греції був державною установою. Це була справжня «школа» громадян! Адже такі проблеми, як виховання молоді, літературна боротьба, питання війни і миру, організація державних установ, постійно порушувалися в давньогрецьких комедіях. Гостра карикатура, сміливі нападки на реальних осіб, політ фантазії – ось основні їхні риси. У трагедіях використовували міфологічні сюжети. Але і в них крізь оболонку міфу «проступали» важливі суспільні явища того часу. Найбільшого розквіту театральне мистецтво досягло у творчості великих трагічних поетів Есхіла, Софокла, Евріпіда, Аристофана.

У грецькому театрі важливу роль відігравала музика. Однією з основних частин театру була орхестра, на якій розміщувався хор. Хор брав безпосередню участь у дії, і актори по ходу п'єси часто вступали у взаємодію з ним.

Найдавніша орхестра афінського театру являла собою круглий утрамбований плац, діаметром 24 м, з двома боковими входами; через них проходили глядачі, а потім вступав хор. Позаду орхестри перебувало приміщення для переодягання – скена («сцена», основне значення цього слова «намет»), яку художньо оформлювали як декоративне тло для гри. Скена зображувала фасад будівлі, найчастіше палацу чи храму, перед стінами якого розгортається дія (у грецькій драмі дія ніколи не відбувалася всередині приміщення). Перед скеною споруджувалася колонада (проскеній); між колонами ставилися розмальовані дошки, що слугували умовними декораціями: на них зображувалося те, що нагадувало обстановку п'єси. Згодом скена і проскеній стали постійними кам'яними спорудами (з бічними прибудовами – параскеніями).

Місця для глядачів розташовувалися уступами, які окружляли орхестру підковою. Спочатку це були дерев'яні лавки, які згодом було замінено на кам'яні сидіння.

Актори виступали в масках. Система масок була ретельно розроблена. Вони покривали не тільки обличчя, а й голову актора. Забарвленням, виразом чола, брів, формою і кольором волосся маска характеризувала стать, вік, суспільне становище, моральні якості і настрій особи, яку зображували. У разі різкої зміни душевного стану героя актор змінював маски. Завдяки цьому він легко міг виступати протягом однієї п'єси в декількох ролях. Маска робила обличчя нерухомим і не давала можливості розкрити акторську міміку, якої, утім, усе одно не бачила більшість глядачів з огляду на розміри грецького театру (до прикладу, афінський театр уміщував 17 000 глядачів!) і відсутність оптичних інструментів. Непорушність обличчя актора компенсувалася багатством і виразністю рухів його тіла і мистецтвом декламації. В уявленнях греків міфічні герої були значно вищими за звичайних людей і ширшими у плечах, тому актори носили котурни (взуття з високими підошвами, що нагадувало ходулі), високий головний убір, з якого спускалися довгі кучері, і підкладали під костюм подушки. Вони виступали в урочистому довгому одязі. Жіночі ролі виконували чоловіки.

Театр Діоніса в Афінах

Дізнайтеся, де збереглися залишки споруд давньогрецьких театрів. Схарактеризуйте їх архітектурні особливості. Поміркуйте, чому вони мають саме таку будову. Поцікавтеся, у театрах яких країн застосовуються маски.

ФАКТ

Джанні Версаче (Gianni Versace) – італійський модельєр, що заснував у 1978 році марку «GianniVersace», під якою на сьогодні випускаються елітний одяг, аксесуари, косметика, парфумерія, посуд, автомобілі, телефони й меблі. Після смерті дизайнера марку було перейменовано у «Versace».

Логотип марки «GianniVersace» створив сам Джанні Версаче. Зображення логотипа символічно пов'язане з грецькою міфологією. Голова горгони Медузи, за задумом кутюр'є, символізує те, що він своїми колекціями ніби гіпнотизує глядачів – «перетворює їх на камінь» (адже за міфом саме такою є властивість погляду цього чудовиська). Саме Медуза була найкращим варіантом для логотипа, оскільки Версаче вважав її «втіленням фатальної привабливості».

ПРАКТИЧНЕ ЗАВДАННЯ

Варіант 1. Створіть ілюстрації до міфів Давньої Греції в техніці «силует» (*аплікація, гуаш*).
Варіант 2. Створіть ескіз трафарету в давньогрецькому стилі для декорування речей, стін будівель тощо (*туш, гуаш*).

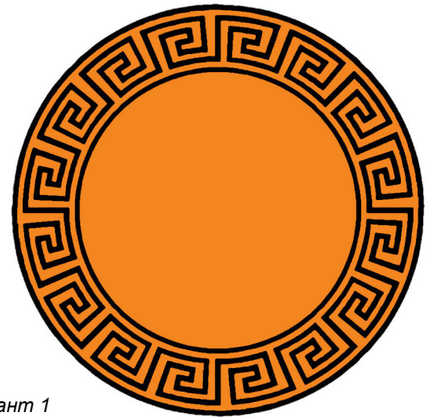

Варіант 1

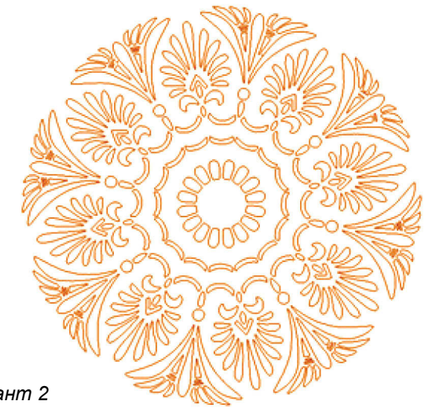

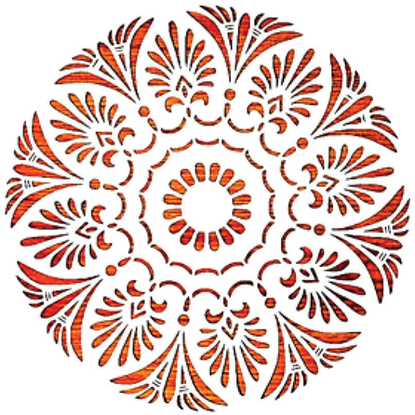

Варіант 2

Мистецькі поради

Для створення трафарету зобразіть відповідний лінійний малюнок і виріжте його.

Для того щоб трафарет не зіпсувався занадто швидко, переведіть малюнок на вологостійкий матеріал (наприклад, пергамент, вощений папір, поліетилен, тонкий пластик, папір для ламінації). Потім гострими ножицями або канцелярським ножем виріжте трафарет. Щоб не відгиналися його гострі кути, їх бажано закріпити скотчем.

Послухайте твір грецького композитора Вангеліса «Мефодея» (Mythodea), що звучав у храмі Зевса в Афінах. Твір виконали автор, London Metropolitan Orchestra та хор Національної опери Греції зі 120 голосів. Вангеліс (Vangelis) – творець і виконавець електронної музики, автор саундреків до багатьох відомих фільмів, володар премії «Оскар». Поцікавтеся іншими творами музиканта.

Вангеліс. Мефодея (Mythodea): музика для місії NASA на Марс.

Музика і вірші Діани Пташинської «Музика».

СЛОВНИК

Акро́поль – розташована на височині укріплена частина давньогрецького міста.

Гімн – урочиста пісня.

Канелю́ри – вертикальні жолобки на колоні або пілястрі.

Фре́ска – техніка настінного розпису, що полягає в нанесенні фарб на свіжу, вологу штукатурку.

Фриз – декоративний елемент у вигляді смуги, що обрамляє ту чи іншу частину архітектурної споруди.

Фронто́н – завершення (зазвичай трикутної форми) фасаду будівлі, обмежене двома скатами даху з боків і карнизом в основі.

Запитання для узагальнення

1. Схарактеризуйте мистецтво Давньої Греції. Спробуйте в лаконічній формі визначити найсуттєвіші риси кожного з видів давньогрецького мистецтва.
2. Поцікавтеся давньогрецькими шедеврами архітектури і скульптури, які ввійшли до семи чудес світу. Які ще дивовижні об'єкти античності є в цьому переліку?
3. На території України існували міста-поліси, засновані давньогрецькими переселенцями, – Ольвія, Херсонес, Пантикапей, Тіра, Феодосія, Фанагорія, Танаїс, Керкінітида. Поцікавтеся їх долею та поділіться своїми відкриттями з однокласниками та однокласницями.
4. Використовуючи слова з хмаринки, розкажіть про архітектуру Давньої Греції.

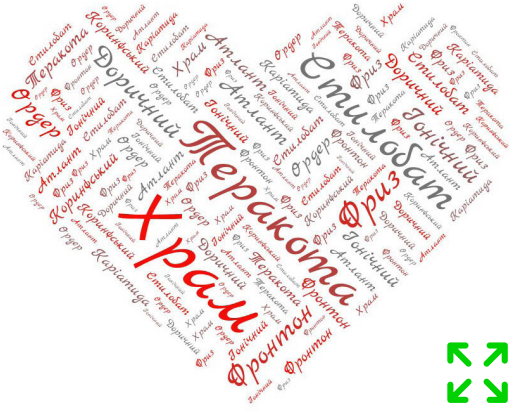

Робота з додатковими джерелами інформації

1. За бажання дослідіть:
- твори кінематографа, присвячені Давній Греції;
- сюжети давньогрецького вазопису – героїв яких міфів вони втілюють;
- втілення одного сюжету давньогрецького міфу (або героя міфу) у творах різних видів мистецтва.

2. За бажання послухайте музичні твори різних жанрів на теми давньогрецьких міфів (*К.В. Глюк*. Опера «Орфей та Еврідіка», *І. Стравінський*. Балет «Агон», *С. Слонімський*. Балет «Ікар», *О. Скрябін*. Симфонічна поема «Прометей» та ін.).

3. Якими постають у давньогрецьких міфах Геракл та Прометей? У яких творах світової літератури оспівано цих героїв?